

Януш Х.М.

аспірант,

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ВЕРБАЛЬНІ РЕПРЕЗЕНТАНТИ КОНЦЕПТУ «БАТЬКІВЩИНА» В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Лінгвокультурна домінанта «Батьківщина» може бути виражена різноманітними засобами – як вербальними, так і невербальними. Проте метою нашої роботи є дослідження саме мовних (вербальних) засобів вираження даного концепту, адже за слушним твердженням А. Вежбицької «ми можемо дістатися до думки тільки через слова (ніхто ще поки не винайшов іншого способу)» [1, с. 293].

Подібно до ідіоми, поняття «Батьківщина» не так легко піддається перекладу на інші мови, як це може видатися на перший погляд. Як наголошувала Є. С. Кубрякова, «... особливістю реалізації концептуальних систем у мові є водночас той факт, що один і той самий зміст може бути переданий у мові альтернативними засобами» [3, с. 31]. Не винятком є і концепт «Батьківщина», який репрезентований у лексичному складі німецької мови двома ключовими словами – «Heimat» і «Vaterland». Незважаючи на деяку схожість у значеннях, наведені лексеми на сучасному етапі дослідження не є синонімами, свідченням чого можуть бути не тільки численні контекстуальні приклади, але й їхня етимологічна реконструкція. Проте в словнику Г.Пауля знаходимо факти на підтвердження того, що така ситуація була не завжди і що лексеми «Heimat» і «Vaterland» не відзначались різкою диференціацією значень [7, с. 397], принаймні до XIX століття. В рукописах XII ст. зустрічаються навіть слова *faterheim* і *faterhaima* [6, с. 524].

Підкреслюючи принципову відмінність лексем «Heimat» і «Vaterland» Ірина Сандомирська в своїй «Книге о родине» наголошує, що «... в німецькій мові імперська риторика Vaterland протистоїть поетизації локальних патріархальних стосунків в риторичі Heimat» [5].

У ході нашого дослідження ми виявили, що слово «Heimat» вживається не тільки на позначення певної географічної точки, яка асоціюється із домом і місцем проживання (*Wer kein Haus hat, hat keine Heimat*). Принциповим і надзвичайно важливим фактором є

наявність в його складі емоційної складової (*Das Haus, die Heimat, die Beschränkung – die sind das Glück und sind die Welt.*(Theodor Fontane). *Heimat ist ein geistiger Raum, in den wir mit einem jeden Jahre tiefer eindringen.*(Reinhold Schneider). *Wir sichern uns die Heimat nicht durch den Ort, wo, sondern durch die Art, wie wir leben.*(Erich Limpach)). І хоча у лексикографічних словниках наведено доволі велика кількість дефініцій лексем «Heimat» і «Vaterland», проте ми виявили, що вони не виражають принципово різні значення, а деталізують уже відомі і давно усталені. Помітним є той факт, що «Heimat» асоціюється зі словом «дім», а «Vaterland» – «батько, земля, земля батьків». Проте не слід забувати, що значення досліджуваних нами слів не є константними. Якщо ядерна частина є доволі стійкою, то периферійні зони є значно лабільнішими і змінюють своє значення в залежності від соціально-політичних умов життя суспільства. Яскравим прикладом цього можуть слугувати ідеологічна і політична пропаганда, «жертвою» зловживань якої стала лексема «Vaterland». Йдеться про постанову міністра пропаганди Пауля Йозефа Геббельса від березня 1942 року, яка ознаменувала новий етап в історії слова «Vaterland», – часи зневажання, замовчування і уникання. І хоча сучасні дослідники і науковці говорять про його фактичну «реабілітацію», негативна конотація не зникла. До цих пір «Vaterland» у свідомості не одного покоління носіїв німецької мови асоціюється із часами нацистського режиму і страшним відголосом двох світових війн. Є. М. Ігнатова вважає, що після введення табу на слово «Vaterland», деякі його семантичні ознаки перейняла лексема «Heimat». «Так, до сфери HEIMAT переходить концепт VOLK, який раніше поєднувався тільки з VATERLAND» [2, с. 62].

До альтернативних засобів представлення досліджуваного нами концепту можна віднести фразеологічні одиниці (ФО). Методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел, зокрема німецьких фразеологічних словників Duden Universal (11. Band); Lutz Röhrich «Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten»; Hans Schemann, Paul Knight « German-English dictionary of idioms»; Л.Е. Бинович, Н.Н. Гришин «Немецко-русский фразеологический словарь» та В.І. Гаврись, О.П. Пророченко «Німецько-український фразеологічний словник» було обрано 372 фразеологізми, які входять до лексико-семантичного поля «Батьківщина» [4]. Слід зазначити, що ключові лексеми «Heimat» і «Vaterland» не часто виступають складовими частинами фразеологізмів, які репрезентують концепт

«Батьківщина». Із них тільки в 90 ФО складовими компонентами є «Vaterland» або «Heimat» (або «heim»), що становить 24, 2 % від загальної кількості укладеної вибірки. (*Die Welt ist unser aller Heimat. Nord, Süd, Ost und West, daheim ist das Best. Wo es mir wohlergeht, da ist mein Vaterland. Die Heimat ist nicht da, wo man geboren ist, sondern da, wo man satt wird.*).

Таким чином, ми прийшли до висновку, що засобами вербалізації концепту «Батьківщина» в німецькій мові виступають не тільки лексичні одиниці «Heimat» і «Vaterland». Не менш цікавими альтернативними засобами його репрезентації є фразеологізми, ґрунтовніше вивчення яких може стати доволі продуктивним і якісно новим етапом нашого подальшого дослідження в зазначеній сфері.

Список використаних джерел:

1. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков: Грамматическая семантика. Ключевые концепты культур. Сценарии поведения / Пер. с англ. А.Д. Шмелева / Под ред. Т.В. Булыгиной. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 776 с. ТУТ С 293
2. Игнатова Е. М. Прием пульсирования значений в текстах политических речей. Языковое бытие человека и этноса: психолингвистический и когнитивный аспекты. Материалы Международной школы-семинара (V Березинские чтения). Вып. 15./ Е. М. Игнатова– М.: ИНИОН РАН, МГЛУ, 2009. – 229 с. ТУТ С. 62
3. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения: Роль языка в познании мира./ Е. С, Кубрякова. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с. ТУТ С 31
4. Остапович О. Я. Вербалізація концептосфери «Батьківщина» у німецькій ідіоматиці. Топос «домівки» // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2012. – № 62. – С. 134—140.
5. Сандомирская И. Книга о родине: Опыт анализа дискурсивных практик. [Електронний ресурс] / И. Сандомирская. – Wien, 2001. – 315 с. Режим доступа: http://yanko.lib.ru/books/cultur/sadomirskaya-rodina.htm#_Toc527292111
6. EWdD 1997 – Etymologisches Wörterbuch des Deutschen. 2. Aufl. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1997. – 1665 S. ТУТ С524
7. Paul H. Deutsches Worterbuch. 9., vollstandig neu bearbeitete Auflage von H.Henne und G.Objartel unter Mitarbeit von H.Kamper-Jensen. / H. Paul. – Tubingen: Max Niemeyer